

vazby pri prezentaci našich výsledků a zvýšení kulturnosti a úrovně metodologické práce u nás, by takové pravidelné semináře v ČSSR byly potřebné.

Irena Bártová

Seminár o zmenách v názoroch československej populácie

Jednotlivé pracoviská v oblasti výskumu verejnej mienky nazhromaždili v priebehu osemdesiatych rokov bohatý a rozsiahly empirický materiál o názoroch populácie ČSSR, respektíve jednotlivých jej skupín. Sekcia verejnej mienky pri Československej sociologickej spoločnosti sa preto rozhodla usporiadať seminár, na ktorom by sa prezentovali odbornej verejnosti minulé i dnešné stanoviská československých občanov. Stretnutie zástupcov 16 výskumných a vedeckých inštitúcií na tému Zmeny v názoroch československej populácie na konci, respektíve v priebehu osemdesiatych rokov, sa konalo 12.–14. 4. 1989 v Kosovej Hore.

V priebehu troch dní sa 27 účastníkov zoznámilo prostredníctvom 12 vystúpení o názoroch verejnosti na ekonomické, politické, sociálne otázky i na činnosť oznamovacích prostriedkov. Aktuálnosť celého podujatia bola podčiarknutá aj potrebou intenzívne rozpracovávať závery 10. zasadania ÚV KSČ orientované na zvýšenie úlohy verejnej mienky a jej výskumu v našej spoločnosti.

Obsah seminára bol zameraný predovšetkým na meritórne zistenia. Diskusia sa však nevyhnula ani niektorým metodologickým a teoretickým otázkam.

Z jednotlivých tematických oblastí bola najucelenejšie zastúpená problematika názorov na oznamovacie prostriedky. J. Perglerová (Rudé právo, Praha) zahájila tento blok informácií o výsledkoch piatich výskumov názorov na Rudé právo. Mala možnosť prezentovať zistenia z rokov 1967, 1974, 1982, 1986 a 1988. Spolu s údajmi z reprezentatívnych výskumov uvádzala i výsledky ankiet Rudého práva. Poznatky z tohoto časového obdobia umožnili charakterizovať profil čitateľov Rudého práva, dôvody záujmu čitateľov, obľúbenosť jednotlivých rubriek. Najmä posledné dva výskumy zaznamenali vzostup počtu záujemcov z radov nečlenov KSČ o tento denník v rokoch 1987–88. Vo vystúpení bola venovaná samostatná pozornosť funkciám, ktoré by malo plniť Rudé právo podľa predstáv čitateľov, i opatreniam realizovaným ako odozva redakcie na návrhy z ankety čitateľov.

J. Beránková (Výzkumné oddělení Československé televize, Praha) referovala o výskumoch z rokov 1986–1988 týkajúcich sa názorov televíznych divákov na vedeckotechnický rozvoj, ekonomickú propagandu a prestavbu. Návratnosť dotazníkov sa pohybovala v rozmedzí 56–58 %. V odpovediach sa jednoznačne prejavil záujem o informácie z denného života, napríklad o životnom prostredí, zdravotníctve, sociálnom zabezpečení, obchode a službách. Zvlášť zdôraznila kritickosť a otvorenosť divákov ČST, resp. účastníkov prieskumu, s akou títo reagovali v r. 1988 na aktuálne spoločenské otázky.

V. Švestka (Ústav pro výzkum veřejného mínění při FSÚ, Praha) doplnil predchádzajúce vystúpenia a poukázal na podobnosť mnohých výsledkov, ktoré má k dispozícii ÚVVM a ČST. Podľa jeho poznatkov vnútropolitická problematika spolu s ekonomikou zaujímajú prvé miesto z hľadiska pozornosti československej populácie od r. 1975. I v tomto vystúpení sa potvrdila potreba verejnosti dopĺňovať si informácie z rôznych oznamovacích prostriedkov. Poznatky z výskumov Rudého práva a Československej televízie ukázali, že z hľadiska občanov sú informácie „tovarom“, o ktorom má príjemca svoje presné predstavy.

Problemátike hospodárskej verejnej mienky boli venované vystúpenia V. Hanzla a J. Krejčího (Výzkumný ústav obchodu, Praha). Prvý príspevok sa podrobne venoval napríklad dlhodobej časovej rade testu tržnej situácie. Tento ukazovateľ sa sleduje vždy štvrťročne od r. 1976. Pri jeho analýze autor poukázal na dve obdobia so zhoršenou spotrebnou klímou v osemdesiatych rokoch. Prvé bolo v r. 1982 vsúvislosti so zdražením niektorých výrobkov a druhé v r. 1988 v dôsledku nespokojnosti so zásobovaním vnútorného trhu. Ďalšie uvádzané testy umožňujú v číselnej forme vyjadriť spokojnosť obyvateľstva s nákupnými možnosťami, veľkosť spotrebiteľského dopytu, ale i iné parametre, ktoré dovoľujú prognózovať vývoj nákupných zámerov, sporivosť a podobne. Autor načrtnol i možné regulačné opatrenia k zmene súčasného stavu na spotrebiteľskom trhu.

J. Krejčí podrobnejšie osvetlil vzťah sociálnych a ekonomických ukazovateľov pri výskume verejnej mienky. Na príkladoch zo šetrení spotrebiteľskej úrovne československých domácností v r. 1987 dokumentoval zjednodušené chápanie spotreby prostredníctvom výlučne štatistických ukazovateľov.

Vystúpenia s politickou problematikou zahájila L. Benkovičová (Ústav pre výzkum verejnej mienky pri SŠU, Bratislava) príspevkom na tému hodnota socializmu vo vedomí mládeže SSR. Po úvodnej metodologickej poznámke k chápaniu hodnôt a k vnútornej protirečivosti samotného pojmu socializmus sa orientovala na zobecnené zistenia. Mohla konštatovať, že časť mladých ľudí nezriedka posudzuje socializmus len na základe naplňovania svojich práv a často zabúda na povinnosti, ktoré má voči spoločnosti. Chýba im akýkoľvek historický pohľad pri ocenení zmien, ktoré sa udiali v našej spoločnosti a dosiahnutú úroveň považujú za samozrejmu.

O zmenách vo verejnej mienke v súvislosti s novým myslením v medzinárodných vzťahoch referoval J. Herzmann (ÚVVM, Praha). Podrobne, v konfrontácii s jednotlivými významnými zahranično-politickými udalosťami, analyzoval názorové tendencie týkajúce sa otázok vojny a mieru, prezentoval názory na sovietsku a americkú zahraničnú politiku. Poukázal na priaznivé prijatie myšlienky európskeho domu i na zdroje a okolnosti optimizmu československej populácie v oblasti medzinárodných vzťahov. V časti venovanej názorom na armádu konštatoval, že princíp budovania armády na neprofesionálnom základe má podporu verejnosti.

Sociálno-politickou problematikou sa zaoberalo vystúpenie L. Cermanovej (ÚVVM, Praha). Hovorila o názoroch na činnosť národných výborov v osemdesiatych rokoch, o informovanosti občanov o týchto otázkach. Upozornila aj na záujem občanov o prácu v komisiách a aktívach národných výborov a na snahu zapojiť sa do verejnoprospešnej činnosti prostredníctvom rôznych aktivít, z ktorých na prvom mieste sa objavuje úsilie pomôcť pri ochrane životného prostredia.

O okolnostiach spojených s pracovnou motiváciou žien zamestnaných v rôznych priemyselných odvetviach referoval B. Pospíšil (Technicko-ekonomický ústav ťažkého strojárstva, Praha). Konfrontoval minulé i dnešné predstavy spojené so zapojením do pracovného procesu. Na základe diferenciácie vekových skupín a životného cyklu žien ukázal na rozdielne príčiny vstupu do zamestnania. Súčasne naznačil aj momenty, ktoré by mohli prispieť k vyššej spokojnosti pracujúcich žien.

Na základe výskumov z rokov 1980 a 1985, ale i ďalších doplňujúcich informácií sa J. Mišovič (ÚVVM, Praha) zaoberal názormi na význam náboženstva medzi československou populáciou a zmenami v rôznych náboženských aktivitách v osemdesiatych rokoch. Na jednej strane poukázal na mierny vzrast marxisticky zmýšľajúcich, zároveň na stabilitu počtu nábožensky založených. Z údajov tiež vyplynulo, že prevažná väčšina našich občanov posudzuje svet materialisticky, ale časť z nich spolieha na mravné princípy, ktoré náboženstvo deklaruje.

Prevážne metodický charakter mali príspevky L. Vacka (ÚVVM, Praha) a I. Pujmana (Vysoká škola politická UV KSC, Praha). Prvý sa venoval možnostiam zobecňovania a syntetizácie vo výskumoch verejnej mienky. Na konkrétnych zisteniach ÚVVM-FSU autor ukázal na postup pri práci s rôznymi typmi údajov. Výsledkom boli konštatovania na vysokej úrovni všeobecnosti. Ďalšie vystúpenie sa zaoberalo potrebou precízneho formulovania pojmov používaných v kontakte s respondentami v empirickom sociologickom výskume. Na príklade pojmu politická aktivita ukázal na niekoľkokrát diferencované chápanie zo strany respondentov. Druhý problém, ktorého sa dotkol, bol spojený s nedostatočnou diferenciačnou schopnosťou štandardných sociodemografických ukazateľov a potrebou nahradiť ich inými, predovšetkým meritórnymi indikátormi.

S podnetmi k mnohým príspevkom vystúpil V. Ungr (ČST, Praha). Poukázal na vecné i metodické nedostatky pri konštrukcii výskumných nástrojov, ktoré sa hromadia v priebehu sedemdesiatych a osemdesiatych rokov. Druhá okolnosť, o ktorej sa zmienil, sa týkala používania nepresných pojmov z hľadiska sociológie.

Bohatá diskusia ku každému z príspevkov rozšírila a doplnila prednesené poznatky a dotkla sa aj ďalších otázok, ako napríklad potreby konfrontácie názorov s inými zdrojmi informácií, alebo úlohy sociologických poznatkov pri sebezpoznaní spoločnosti.

Vydaný zborník by mal poskytnúť obraz o názoroch československej verejnosti v prelomovom období, pri zahájení prestavby spoločenského a hospodárskeho mechanizmu a poslúžiť k analýze prebiehajúcich zmien vo vedomí populácie v osemdesiatych rokoch.

Ján Mišovič